

KNJIZEVNOST RAZSVETLJENSTVA

Izraz knjizevnost razsvetljenstva označuje knjizevna dela, katerih je prisel najbolj do izraza duh razsvetljenstva, to je družbeno-ideoloskega in kulturnega gibanja 18. stoletja. Razsvetljenstvo je nastalo v zvezi z osamosvojitvijo novega mescanstva - burzoazije. 18. stoletje nasploh imenujemo stoletje razsvetljenstva. Razsvetljenci so razglasili za veljavno avtoriteto razum, cloveske cute in izkustvo. S tega stalisca so kritizirali fevdalno samovoljo in fevdalno miselnost: cerkev, sodstvo, zakonodajo, vzgojo. Oznanjali so svobodo misljenja in zahtevali izobrazbo za vse ljudi. Branili so mescanske pravice do osebne svobode in lastnine in zavricali vse fevdalne privilegije. Clovekov osebno so hoteli osvoboditi vseh vezi in predsodkov, zato pomeni razsvetljenstvo duhovno revolucijo. Najprej je razsvetljenstvo nastalo v Angliji ob koncu 17. stoletja, kjer je doseglo vrh s filozofskim empirizmom Johna Locka, nato se je razvilo v Franciji, kjer je doseglo vrh v krogu enciklopedistov, ki mu je pripadal tudi Jean Jacques Rousseau, Nemciji, kjer vrh predstavlja Lessingova miselnost in drugod, kjer pa je bilo manj izvirno. S svojo bojevito družbeno vsebino je francosko razsvetljenstvo pripravilo mescansko revolucijo (1789), s katero se razsvetljsko obdobje konca.

Razsvetljenci so gojili tista dela v katerih je bilo mogoce izrazati razsvetljske nazore in ideje. Poezijo je razsvetljenstvo bolj zavracalo kot prospesovalo, vendar pa so razsvetljenci gojili poucno (didakticno) in družbeno priložnostno poezijo od kratkih pesniskih oblik je sedaj epigram in pa basen, ki je lahko tudi v prozi. Najvecji razsvetljski basnopicsek je ruski basnopicsek Krylov.

Uspesneje kot v poeziji se je razsvetljenstvo uveljavilo v prozi in v dramatici. V prozi pa so razsvetljenci gojili miselno prozo ter romane in povesti v katerih so izrazali novo razsvetljsko miselnost (politicne, moralne ideje). Razsvetljenstvo se je uveljavljalo v razlicnih dramskih zvrsteh. Opiralo se je na klasicisticno tragedijo - Voltaire, ki je uposteval klasicisticna nacela o treh enotnostih, za junake jemal pomembne osebe javnega zivljenja. Knjizevno pomembnejša je bila nova zvrst mescanske drame, ki so prekinile s klasicizmom, ker so v sredisce dogajanja namesto plemiskih junakov postavile ljudi iz mescanskega sveta, prikazovale stanovske probleme, verz so zamenjale s prozo. Najvise se je nova mescanska dramatika povzpela v Nemciji z Lessingom. Razsvetljenstvo je svoje ideje izrazilo tudi v komedijah, ki je izhajalo zlasti iz Moliere, pa tudi iz commedie dell'arte in rokokojskih igrivih oblik. Vrh je komedija dosegla z Beaumarchaisom (Seviljski brivec, 1775, Veseli dan ali Figarova svatba, 1784). Njegove komedije so s svojimi idejami (prikaz razkroja francoske družbe, stremenje k enakosti) ze znanilec francoske revolucije.

Med romani so gojili predvsem satiricno potopisni roman in najpomembnejši je roman Janathana Swifta: Guliverjeva potovanja (1726). Ta roman je napisan v obliki izmisljenih potovanj v fantasticne dezele pritlikavcev, velikanov, ucenjakov in modrih konj. Ta oblika pa je Swiftu sluzilo zato, da je z njo izrazil svoje nazore o politiki in o morali, o družbi nasploh. Razglasil je ideje, ki se danes veljajo za napredne (ideje o potrebi vzgoje in izobrazbe za vse ljudi, o skodljivosti strankarstva in o politični svobodi). V tem romanu je tudi veliko namigov na osebe tistega casa in v alegorijah (prisodobah) izrazena razmisljanja o družbi (o razvoju družbe). Jonathan Swift je bil tudi velik mojster jezika, znailno je, da se je z jezikom poigraval, kajti ucinek doseze s tem, da fantsticne pojave opisuje s stvarnimi podrobnostmi. Roman je postal kmalu priljubljeno mladinsko besedilo.

Pomemben razsvetljski roman je tudi roman Daniela Defoea: Robinson Crusoe (1719). Napisan je najbrz po resnicnih dozivljajih mornarja Alexandra Selkirka. To je roman z izrazito razsvetljsko idejo. Razum je tisti, ki cloveku pomaga, da se znajde v najtezjih razmerah. V poenostavljeni obliki je roman postal kmalu priljubljeno mladinsko berilo.

V Franciji pa je največji razsvetljenec Voltaire.

VOLTAIRE (1694-1778)

Rodil se je s pravim imenom François Marie Arouet v Parizu v mescanski družini. Zaradi sporov s plemiskimi tekmeci in literarnih izzivanj je bil zaprt v Bastilji. Potem je bil izgnan v Anglijo, kjer se je seznanil z ureditvijo angleske mescanske družbe, z njeno filozofijo in knjizevnostjo. Po vrnitvi je objavil Filozofska pisma, v katerih je napadel francoske politicne, socialne in verske ustanove. Nekaj casa je zivel pod zascito markize de Chfletelet, potem pri pruskem kralju Frideriku Velikem. Po letu

1758 je zivel v Ferneyu na svicarski meji. Tu je bil do smrti sredisce evropskega razsvetljenstva, povezan prek korespondence s stevilnimi knjizevniki, filozofi in vladarji. Francoska revolucija je pocastila Voltaira tako, da so prenesli njegove posmrtno ostanke v pariski Panteon.

Voltaire spada med največje genije tega stoletja. Ukvarjal se je s filozofijo, z religijo, s knjizevnostjo. Voltairova dela: satiricna pesnitev Devica Orleanska, romani: Kandid ali optimizem, Mikromegas, Babilonska princesa, drame: Ojdip, Orest, Mahomet, filozofski spisi: Filozofska pisma, Filozofski slovar, zgodovinski spisi. Med vsemi Voltairovimi deli so najpomembnejše njegove kratke filozofske povesti. Te imajo zelo pestre zgodbe in zelo jasno izraženo družbeno, politično ali filozofsko tendenco. Zelo ostro je Voltaire nastopal proti cerkvi, zlasti se proti katoliki. Njegov vpliv je bil velikanski, njegova mnenja so prevzemali volterianci drugih dežel. Voltaire je bil ideolog naprednega meščanstva iz časov pred francosko revolucijo.

Kandid ali optimizem (1759)

Roman je nastal kot ostra satira na optimizem nemškega filozofa Gottfrieda Wilhelma Leibniza, ki je učil, da vlada v svetu harmoničen red, kjer ima tudi zlo svoj razlog in opravičilo. Obenem se roman norčuje iz nasilja religije in države, iz vojn, pa tudi iz obče cloveske neumnosti, napak in slabosti. Končni nauk romana je, naj vsakdo obdeluje svoj vrt®, tj. resitev je v vsakdanjem, praktičnem delu za zboljšanje družbe in razmer, ne pa v nesmiselnih verskih, filozofskih in drugih teorijah.